

werkingen, ja tot met de golvingen en trillingen van den ether te vergelijken. Ten slotte spraken gezaghebbende schrijvers nu reeds van een „Protistenseele”, schiepen op hun wijs een cellulair-psychologie, en kenden zelfs aan de plastidule de functie van het geheugen toe.

Aldus werd het veld, waarover de Evolutie-leer haar lichtglans schitteren deed, steeds meer alomvattend. Steeds nieuwe provinciën van ons kosmisch leven werden onder haar scepter gebracht, en in elk gebied dat ze annexeerde, wekte ze den geest van dieper onderzoek, lokte ze navorschingen uit waaraan dusver niet gedacht was, en bracht ze eenheid in de vroegere detailstudie. Zoo kostelijke uitkomsten versterkten hand over hand het geloof, dat metterdaad in haar bezielde gedachte *de* waarheid ter verklaring van het heelal gevonden was. Al wat bestaat, in zijn oorsprong, wezen, vervorming en functie, uit één principe te verklaren, was het rijkste en meest volstreckte Monisme, waarin onze denkende geest ten slotte de zoo harts-tochtelijk begeerde ruste vinden kon. En deze rust zou aldus aan onzen geest geschonken worden, niet gelijk eertijds door de denkgymnastiek der speculatie, die zich van de aarde ophief om in vogelvlucht het panorama te genieten, maar door uit te gaan van het nauwkeurigst natuuronderzoek en door steeds dieper in de mijn van het reële leven te delven.

Wat Darwin in zijn sobere en nuchtere naïveteit dan ook van verre niet vermoed had, volgde al spoedig de Evolutie-leer in het spoor van haar triomftocht. Nauwelijks toch had de monistische psychologie genetisch verband meenen te kunnen constateeren tusschen de stralingen, trillingen en golvingen in de plastidule en tusschen het denkgenie, waarmee een Plato of Thomas, een Calvijn of Kant de denkwereld verbaasd hadden, of de stoute poging werd gewaagd, om ook de geheele ontwikkeling van 's menschen intellectueel, aesthetisch, ethisch en religieus, en zoo ook van zijn sociaal- en staatkundig leven, niet alleen naar analogie van de natuur, maar in aansluiting aan haar phenomenaal bestaan en aan den oorsprong van dat bestaan in de anorganische wereld, te verklaren. Wat vroeger door denkers en poëten als de symbolische parallel van het zichtbare en onzichtbare